

Nr. 7 (116), 3. aprill 2000

ESITSEHELE
SISUKORD
JUHTKIRI
PÕHILUGU
EESTI
TEADUS
VÄLISMAA
MAJANDUS
ELU
KULTUUR

Kihiline kõrgharidus

KÕRGHARIDUS. Riigiülikoolide reformimisel tuleks õppida erakõrgkoolide kogemustest.

tekst Raimund Ubar

■ Nr. 6 (115),
20. märts 2000

■ Nr. 8 (117),
17. aprill 2000

Kui küsimuse all on kõrgkooli finantseerimine, oleks vastutustundetu vabandada: oleme vaesed, ei jätku raha. Eesti varandus on tema vaimuvara. Seemned ja muld on olemas, vaid külva, väeta ja lõika... Kuid ometi poeme kõrvale kohustusest viia igal sügisel põllule väetis. Teadusele, millest toitub kõrgkool, jagub vaid 0,4% rahvuslikust koguproduktist, samal ajal kui arenenud maades on see 3%. Neis arvudes väljendub suhe, kuidas hoolib rootslane või sakslane oma vaimuvarast ja kuidas teeb seda eestlane. Millele siis ikkagi rajame oma saatuse maailmas, kus väärtuseks on saanud teadmised, raud ning lihased aga muutunud peenrahaks? Raha polnud ka Vargamäel, kui Indrek ülikooli saadeti. Aga maamehe aruga teadis Andres täpselt, kus on prioriteedid.

POSTIMEES

On olnud huvitav jälgida dispuuti kõrghariduse rahastamise teemal: pilkupüüdvad pealkirjad räägivad **haridusest**, aga jutt käib koolitustellimustest **erialadele**. Haridus ja eriala ei ole samad asjad. Turumaailm sunnib mõtlema ratsionaalselt ja nii otsimegi sihipära. Vundament aga ei ole siht, maja on eesmärk. Ja ka haridus pole siht, hoopis eriala on see, mis teeb ülikooli lõpetanu vajalikuks töandjale. Haridus ei ole turuväärtus, mida saaks müüa. Seepärast ei peaks riik, kes orienteerub rahva vaimuvarale, maksustama haridust. Samas ei saa riik spondeerida ettevõtlust. Ülikoolist saadavad erialateadmised on aga just kaup, mida müüa või millele ettevõtte rajada. Seega oleks jah imelik, kui riik maksaks kinni eraettevõtte ressursi, olgu selleks siis elekter, soojus või *know-how*.

Kahekihiline ülikool. *Alma mater*'i seinte vahel toimuv koosneb kahest kihist - hariduse vundamendi kujunemisest ja erialaks valmistumisest. Vundament tähendab loova ja abstraktse mõtlemise oskust. *Alma mater* ei ole kool, kuhu tullakse ainult teadmisi saama. See on koht, kuhu tudeng tuleb õppima professori käest, kuidas professor mõtleb. Ja see on koht, kus ka professor **õpib** tudengi(!) käest. Kes siis peaks maksma ja mille eest? Kas üliõpilane professorile? Või hoopis professor üliõpilasele?

Kõrgharidus kujuneb akadeemilises uurimistöös, on seotud akadeemilise vabadusega ja kulutused selleks peaks enda kanda võtma riik. Nende kulutuste abil kaevandatakse eesti vaimuvara. Tööturg aga nõuab **konkreetseid** oskusi ja teadmisi.

Ärimees Luukas pakub retsepti: «Erakapital ja haridussüsteem peaksid Eestis koostööd tegema, kuid kõrgkoolid peaksid **tõhusamalt** koolitama majanduse tarvis spetsialiste» (Arter, 12.02.2000). Kui riigitoetuse objektiks olgu vundament, siis erakapital peaks osalema tudengite «viimistlemisel» asjatundjateks konkreetsetel erialadel. Kiiresti muutuvate «kuumade» erialateadmiste vahendamiseks peaks vähem kiiresti muutuv ülikool haarama kaasa asjatundjaid tööstusest ja majandusest, külalisprofessoreid - sellel kõigel on aga turu poolt määratud hind.

Kuid samas, hariduse «ajalisel» ehk hetkele orienteeritud komponendil (erialateadmistel) on ka selgesti määratletav turuväärtus, mida pärast omandamist saab kaubaks teha.

Maksudlised kursused. Ei peaks küsima: **kas kehtestada** õppemaksu? Küsima peaks: **mida maksustada?** Eristades hariduses turuväärtuslikku ja üldväärtuslikku ning konkretiseerides hariduse finantseerimise sihipära nii riigi, eraettevõtluse kui ka hariduse saaja seisukohtadest, muutuksid probleemidki selgemaks ja otsused loogilisemaks.

Ühelt poolt, kui tahame, et rahvas oleks haritud ja hästi ettevalmistatud üllatusteks, mida tehnika ja ühiskonna tormakas ning ettevaatamatu areng päevast päeva serveerib, peaks aluskõrgharidus olema tasuta. Väga suurele osale meie rahva hulgast, kõigile, kes seda soovivad. Küll aga peaks tasuma erialaoskuste ja -teadmiste eest.

Shipärastatud õppemaks annaks tudengile ka unikaalse võimaluse ise kujundada oma «**haridustee marsruuti**» ülikoolis läbi maksuliste ja mittemaksudliste kursuste vastavalt rahakoti paksusele. See tähendaks ka, et rahamured õppemaksu näol ei algaks kohe ülikooli astudes, vaid alles siis, kui vundament on rajatud, kui on olnud piisavalt võimalusi oma annet ja õppeedukust sponsoritele näidata ja toetuse saamist põhjendada.

Milline peaks olema riigi toetus ehk riiklik koolitustellimus **haridusele**? Seda ei oska keegi öelda, veel vähem arvutada. «Tingtudengi» hinna valemisse panek ülikoolidele raha jagamiseks on enesepettus ja poliitiku vastutuse lükkamine numbrite kanda. Kui algandmete põhjendatus on küsitav, on veel vähem põhjendatud nende kasutamine valemikes.

Poliitilised otsused ei peaks kõrgharidust tükeldama tasuliseks ja mittetasuliseks, määratlema, millistel erialadel ja kui suur peaks olema koolitustellimus. Tuleks lähtuda üldrahvalikust konsensusest, kui kallid on haridus, kui palju me vajame professoreid. Koolitustellimus **erialadele** peaks aga jääma elu enese poolt dikteeritavaks ja operatiivne reageerimine «tellimusele» tudengi enda mureks kursuste valimisel viimastel õppeaastatel.

Riigi- ja eraülikoolide vahe kaob. Kuidas saaks ellu viia kõrghariduse «kahe kihi ideed» ilma shoki ja reformideta, millest haridusmaailm väsinud on? Tuleks teha nii, nagu astusid ellu erakõrgkoolidki, kasutades vaid ära juba olemasolevat akadeemilist ressursi. Ülikoolid pühendugu hariduse andmisel oma parimatele külgedele. Samas aga läkitagu oma saadikud ekskursioonidele üle Eestimaa, õppimaks tundma elu, uurimaks, milliseid kursusi korraldavad firmad ja ettevõtted oma töötajatele, milliseid lektoreid kutsutakse, millist *know-how'd* oleks veelgi Eestis vaja. Siis peaksid *alma mater'id* võtma enese peale samade kursuste koordineerimise, lülitama neid oma õppekavadesse (see olekski koostöö ettevõtlusega) ja, mis parata, nõudma ka tasu tudengitelt säärase uute valikkursuste eest.

Ja ega saakski enam kritiseerida Eesti riigiülikoolist saadava hariduse taset. Kes poleks nõus «kuumade» teadmiste eest raha kulutama, peaks leppima sellega, mis on tasuta. Erinevus riigi- ja eraülikoolide vahel aga kaoks, sest taotledes lisatoetust riigilt, soovivad ju erakoolidki just sedasama eespool kirjeldatud süsteemi, alustades ainult teisest otsast.

Valitud haridusvaldkondades tuleks luua maailma standarditele vastav õppebaas, laborid, rakendada külalisprofessoreid. Tuleks järsult tõsta investeeringuid kõrgtehnoloogiat teenivasse teadusse ja kõrgharidusse - koos vastutuse tõusuga investeeringute kasutamisel -, sest seal on peidus Eesti majandusliku arengu ja iseseisvuse garantii. Oleks vaja optimeerida ressursside kasutamist, koordineerida professorite energiat, et nad ei peaks ühtaegu õpetama kuues eri ülikoolis ja pendeldama loengult loengule «era» ning «riigi» vahel. Kas tõesti on 1,5-miljonilise rahva jaoks vaja paarikümmet ülikooli? Kas on see üldse võimalik?

Imesid ei sünni. Kui Eesti professori palk on 20% Lääne professori omast, siis ei saa ka Eesti ülikooli tulemuslikkus (loe: õpetamise ja teaduse tase) olla rohkem kui 20% sellest, mis peaks.

Miks on kaitseväge konfrontatsioonis ülikooliga, selle asemel, et koopereeruda? Miks ei võiks NATO pealesunnitud 2% sees olla ka investeeringud teadusse ja kõrgharidusse? Riigi kaitsepotentsiaali tänases maailmas, kus lahingud märkamatult kanduvad geograafilistelt tandarditelt majanduslikele, määrab samuti kõigepealt haridus ning alles seejärel raud ja lihased.

Raimund Ubar on Eesti TA akadeemik

KIRJUTA **TELLIMINE** **REKLAAM** **ARHIIV** **IMPRESSUM** ©